

A GYERMEK VÉRSÉGI SZÁRMAZÁSA MEGISMERÉSÉHEZ FÜZÖDŐ JOGA AZ ÚJ PTK. CSALÁDJOGI KÖNYVÉBEN

KÖRÖS András*

1991 novemberében meghökkentette a jogásztársadalmat egy alkotmánybíró-sági határozat, amely az addigi döntésekhez képest több tekintetben is újat hozott. Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat egyrészt először mondta ki az *‘élő jog’* doktrínát, nevezetesen, hogy amennyiben valamely normaszövegnek többféle lehetséges értelme van, az Alkotmánybíróságnak a normaszöveget abban az értelemben kell vizsgálnia, amilyen értelmet annak az egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonít; ha a lehetséges többféle értelmezés közül *„a jogszabály az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlatban alkotmányellenes tartalommal él és realizálódik, az alkotmánybíró-sági eljárásban annak alkotmányellenességét meg kell állapítani.”* Másrészt a határozat úttörő volt a tekintetben is, hogy azzal az Alkotmánybíróság először semmisített meg egy konkrét ügyben hozott, jogerős bírósági ítéletet, amelyre az akkori alkotmánybíró-sági törvény, az 1989. évi XXXII. törvény direkt módon nem adott lehetőséget (a testület ezt a hatáskörét az alkotmányjogi panasz jogorvoslat jellegéből vezette le, ám ezt követően két évtizeden keresztül nem nyúlt bele közvetlenül egyedi ügyben hozott bírói ítéletbe). Témánk szempontjából a döntés harmadik újszerű aspektusa érdemel figyelmet, amely kimondta, hogy *„a gyermek vérségi származás kiderítéséhez való jogának a törvényes képviselő korlátlan perindítási jogosultsága útján történő végérvényes elvonása alkotmányellenes”*, és 1992. évi március hó 31. hatállyal megsemmisítette az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 44. § (1) bekezdésének azt a mondatát, amely szerint a teljesen cselekvőképtelen jogosult helyett – a gyámhatóság hozzájárulásával – a törvényes képviselő léphet fel.

A határozat meghozatala idején a magyar családjogban a származás megismeréséhez fűződő jognak tételes jogi megjelenése nem volt; az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének kihirdetése – amely a gyermeknek a szülei ‘ismeretére’ vonatkozó jogát rögzíti (7. cikk 1. pont) – az 1991. évi LXIV. törvénnyel, nem sok-

* Bíró, kúriai tanácselnök.

kal az AB határozat meghozatalát követően megtörtént, de egyes rendelkezései a Csjt.-be csak az 1995. évi XXXI. törvénnyel épültek be, és majd csak a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 7. §-ának (4) bekezdése rögzítette alapvető gyermeki jogként a gyermeknek a származása, vér szerinti családjá megismeréséhez és a kapcsolattartáshoz való jogát. (Ekkor egészültek ki a Csjt. örökbefogadásra vonatkozó szabályai is az 53/A. §-al, amely a gyermeknek a vérszerinti szülei adatairól történő tájékoztatását írja elő, ha azt a gyámhatóságtól kéri.) Az Alkotmánybíróság tehát – kis túlzással – *‘jogot alkotott’*, amikor kimondta: *„a vérségi származás kiderítése, illetőleg az arra vonatkozó törvényi vélelem vitatása, kétségbevonása, mindenkinek a legszemélyesebb joga, amely az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében írt ‘általános személyiségi jog’ körébe tartozik. [...] Az ‘általános személyiségi jog’ részét képezi az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog is. Az önazonossághoz és önrendelkezéshez való jog pedig azt is magában foglalja, hogy mindenkinek a legszemélyesebb joga vérségi származását kideríteni, vérségi jogállását kétségbe vonni vagy felkutatni, illetőleg az, hogy vérségi származását – a vérségi kapcsolatban közvetlenül érintettek körén kívül – senki ne tegye vitássá. Ennek a jognak az elvonása a mások által lefolytatott korábbi perléssel, amelynek eredménye kétségbevonhatatlan és felülvizsgálhatatlan, a gyermek identitáshoz való jogát sérti és egyben az alkotmányosan védett általános személyiségi jog megsértésével jár.”*

A mai szemmel is bátornak nevezhető határozatot előadó bíróként Lábady Tamás jegyezte.

A tanulmányban azt szeretnénk bemutatni, hogy a 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) Családjogi Könyve miként próbálja folytatni azt a fejlődési vonalat, amelyet az ünnepelt által előadóként jegyzett határozat elindított, majd a jogalkotás 1997-től tovább folytatott, hogyan próbálja megtartani azokat a humánus értékeket, amelyeken a határozat alapul, és milyen irányban lép tovább a vérségi származás megismeréséhez fűződő jog szabályozása területén.

1. Alapelvi kiindulás

Az új Ptk.-nak az 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozattal elfogadott Koncepciója alapján a családjog anyagának a Kódexbe történő integrálása szükségessé tette a Családjogi Könyv élén néhány olyan alapelv megjelenítését, amelyek kifejezésre juttatják a családi viszonyoknak a Törvénykönyv más szabályaiban elsődlegesen szem előtt tartott üzleti viszonyoktól való különbözőségét.¹ Ezek között

¹ A családjog relatív önállóságának megőrzését e jogterületnek a polgári jog szabályai közé integrálását követően több kodifikációs tanulmány is hangsúlyozta, ld. pl. WEISS Emilia: Az új Ptk. és a családjogi viszonyok szabályozása. *Polgári Jogi Kodifikáció*, II. évf. 2. 4–13.

kiemelkedő jelentősége van a gyermek érdekének védelmét tartalmazó alapelvnek (4:2. §). Annak rögzítése után, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek (a § (1) bekezdése), a (2) bekezdés a gyermeknek a saját családjában való nevelkedéséhez fűződő jogát nevesíti, majd elvi szinten kimondja, hogy ha erre nincs lehetőség, akkor is biztosítani kell a gyermek számára azt, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. Azt figyelembe véve, hogy az új Ptk. tudatosan kerül a gyermeki jogok katalógusszerű felsorolását, a saját családban, illetve a családban való nevelkedéshez és a korábbi családi kapcsolatok megtartásához fűződő jogoknak a kiemelését úgy kell tekintenünk, hogy azoknak a jogalkotó meghatározó jelentőséget tulajdonít. Ezt alátámasztja a § (4) bekezdése, amely szerint a gyermeknek ezek a jogai csak törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében korlátozhatók.

A Családjogi Könyvnek a gyermek érdekeit védő alapelve mögött természetesen ma is ott vannak az alkotmányos elvek. Az Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdése értelmében minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Ez pedig nyilvánvalóan elsősorban családban (saját családban) valósítható meg. Az Alaptörvény II. cikke tartalmazza az emberi méltósághoz való jogot is, amelyből az említett alkotmánybírószági határozat a vérségi származás megismeréséhez fűződő jogot – az önazonossághoz és az önrendelkezéshez való jogon keresztül – levezette. Ennek hangsúlyozása témánk szempontjából azért fontos, mert a szóban forgó határozat – az indokolásának 3. pontjából kitűnően – a gyermeknek a megfelelő testi szellemi és erkölcsi fejlődéshez való jogából (amelyet a korábbi Alkotmány 67. §-a tartalmazott) csak a tényleges családi gondoskodáshoz való jogosultságot tartotta levezethetőnek, tehát az ún. szociológiai családba tartozást, a vérségi származás kiderítésének jogát (mint a vér szerinti szülőkhöz tartozás alapelemét) alkotmányjogi szinten az „általános személyiségi jog” (az akkori Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése) keretei között találta meg.

Mind az Alaptörvény, mind az új Ptk. Családjogi Könyvének alapelve kiemelte a kaput olyan részlet-szabályok megalkotása előtt, amelyek az 1991-es alkotmánybírószági határozat előremutató szellemének megfelelően rendezik a vérségi származás megismerésének kérdéskörét. A dolog természeténél fogva ezek a részletszabályok a Könyv Rokonságra vonatkozó Negyedik Részében két helyen lelhetők fel: egyrészt a leszármazáson alapuló rokoni kapcsolatról szóló X. Címben (közelebbről az apaság véelmének megtámadására vonatkozó rendelkezésekben), másrészt a XI. Címben, az örökbefogadás szabályai között.

2. A vérségi származáshoz való jog és az apaság megtámadása

A leszármazáson alapuló rokonság szabályozásának alapvető elve, hogy a gyermek azokkal a személyekkel kerüljön szülő-gyermek kapcsolatba, akiktől származik, tehát a biológiai és a jogi szülőség lehetőleg egybeessék. Ezt az elvet a magyar jog az apaság tekintetében – más európai államok jogához hasonlóan – a vélelmek rendszerének kialakításával biztosítja. A Családjogi Könyv koncepcionálisan nem változtat az apasági vélelmek rendszerén a Csjt.-hez képest, bár azt némileg egyszerűsíti, és a vélelmek szabályozásának sorrendjében mutatkozó következetlenségeket kiküszöböli. Ennek értelmében apai jogállást, sorrendben: 1. az anya házassági köteléke, 2. élettársi kapcsolat esetén emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárás, 3. apai elismerő nyilatkozat vagy 4. bírósági határozat keletkeztet (4:98. §). A vér szerinti és a jog által elismert származás összhangjának biztosítását szolgálja az apasági vélelem megdöntésének lehetősége is; ennek okai és a megtámadásra jogosultak köre bővülnek, így pl. az elismerő nyilatkozat tévedés, megtévesztés és fenyegetés esetén is megtámadható, és az anya is indíthat – a gyámhatóság jóváhagyásával, kiskorú gyermekével együtt – az apaság véelmének megdöntése iránt pert (4:107. §, 4:109. §).²

A megtámadás kérdéskörében azonban a vérségi származás biztosításának elve mellett a gyermek családi kapcsolatai biztonságához fűződő joga is szerepet játszik: a jog ezért az apaság véelmének megdöntését *megfelelő határidőn belül* teszi csak lehetővé. A Csjt.-hez hasonlóan a Családjogi Könyv is a vélelmezett apa és – a gyermek és az anya kivételével – a többi jogosult részére *egy éves határidőt* ír elő a kereset benyújtására, amelyet az apasági vélelem keletkezésétől, illetve a tévedés, megtévesztés felismerésétől, jogellenes fenyegetés esetén a kényszerhelyzet megszűnésétől kell számítani (4:111. §). A nagykorú gyermek – ha az apaság megtámadására nagykorúvá válásáig nem került sor – ettől számított egy éven belül terjesztheti elő a vélelem megdöntésére irányuló keresetet.

A kiskorú gyermek és – új jogosultként – az anya vonatkozásában a Családjogi Könyv a megtámadási határidő vonatkozásában teljesen új szabályozást tartalmaz. Kiindulási alapja éppen az, az 57/1991. (XI. 8.) AB határozatban kimondott jogtétel, hogy a gyermeknek a vérségi származása kiderítéséhez fűződő joga a kiskorúsága alatt törvényes képviselőjének perindításával ne legyen elvonva. Az AB határozat a Csjt. 44. § (1) bekezdésének azt a fordulatát semmisítette meg, amely lehetőséget adott arra, hogy a teljesen cselekvőképtelen jogosult helyett – a gyámhatóság hozzájárulásával – a törvényes képviselő lépjen

² A változások részleteit és azok elemzését ld. BOROS Zsuzsa: A rokonság. In: KÖRÖS András (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata III/VI. Családjog*. Budapest, HVG-Orac, 2013. 159–192.

fel, és az állandó bírói gyakorlat a teljesen cselekvőképtelenek körébe a 14. életévét be nem töltött kiskorút is beleértette (Ez lényegében azt jelentette, hogy az anya kezdeményezésére a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnok indította meg a gyermek nevében a pert). Az alkotmánybíróági határozatot követően a Csjt. 44. §-ának az 1992. évi XVI. törvénnyel beiktatott új (3) és (4) bekezdése azzal a megszorítással tette ismét lehetővé a teljesen cselekvőképtelen törvényes képviselőjének perindítását, hogy a gyámhatóságnak cselekvőképtelen kiskorú esetében – elháríthatatlan akadályt kivéve – a per megindítása előtt az anyát és a vélelmezett apát meg kell hallgatnia; a perindításhoz a gyámhatóság csak akkor járulhat hozzá, ha a származás kiderítése és a családi jogállás rendezése a gyermek érdekében áll; továbbá ha az anya és a vélelmezett apa között a gyermek elhelyezése vitás, a gyámhatóság a hozzájárulást csak kivételesen indokolt esetben adhatja meg, – ez utóbbi esetben válhatott ugyanis a gyermek leginkább eszközze a szülei között az *‘érte’* folyó küzdelemben. Az Alkotmánybíróság 872/B/1992. számú határozata szerint (ABH 1996. 397.) ezek a szabályok már kellő alkotmányos garanciát jelentenek a gyermek számára önrendelkezési joga érvényesüléséhez.³

A Családjogi Könyv azonban a kérdésben tovább kívánt lépni, mert a Szakértői Javaslat⁴ készítői úgy ítélték meg, hogy az első AB határozat alapján módosított jogszabály is túlzottan általános, és lényegében – a gyermek elhelyezési perekben bevezetett szigorítást kivéve – nem tartalmaz a korábban alkotmányos szempontból kifogásolt rendelkezésekhez képest újabb garanciát. Ebben a *Sólyom László* alkotmánybíró által írott különvéleményt vette alapul, amelyhez *Zlinszky János* alkotmánybíró is csatlakozott. A különvélemény szerint:

„a törvényhozó a Csjt. új rendelkezéseinek megállapításakor a gyermek önazonosságra vonatkozó rendelkezési jogának természetét nem vette kellően figyelembe; nem határozta meg elegendő részletességgel, hogy a családi jogállás rendezése mikor követeli meg a vérségi származás megállapítását olyan súllyal, hogy az a gyermeknek erre irányuló jogát végérvényesen elvonhatja [...] A törvény szerint a gyámhatóság a cselekvőképtelen kiskorú helyett indított perhez csak akkor járulhat hozzá, ha a származás kiderítése és a családi jogállás

³ Ezt alátámasztani látszott a Csjt. módosított rendelkezéseire fűződő közigazgatási bírósági gyakorlat. A BH 2003. 390., majd a BH 2006. 419. sz. eseti határozatok szerint a bíróságok az apaság vélelmének megdöntése iránti per megindítása céljából eseti gondnok kirendeléséhez annak konkrét bizonyítását kívánták meg, hogy a származás kiderítése és a vélelem megdöntése a gyermek érdekében áll-e.

⁴ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008. 493–494.

rendezése a kiskorú érdekében áll. Ez a feltétel ritkán esik egybe, sőt természete szerint ellentmond egymásnak. A gyermek érdeke elsősorban az, hogy szilárd és rendezett családban nevelkedjék; ezt a rendezettséget a jog vélelmek felállításával is szolgálja. A gyermek rendezett családi jogállásának nem feltétlenül eleme a vérségi kötelék; sőt a feladatát betöltő családi viszonyokat a megbolygatástól óvni kell. Ilyen családban a gyermek vérségi származás kiderítéséhez való joga bizonyosan nem indokolja, hogy a 14 éven aluli gyermek helyett pert indítsanak. Természetesen a gyakorlatban az apaság vélelmének megtámadására – a kiskorú helyett is – legtöbbször akkor kerül sor, ha a vélelmezett apa és az anya kapcsolata felbomlik, vagy ha a gyermek új családba kerül. Ilyenkor is nyitott kérdés marad azonban, hogy az új család miért ne tölthetné be feladatát a gyermek vérségi származásának megállapítása nélkül is, illetve, hogy annak megállapítása valóban a gyermek érdekét szolgálja-e (s nem inkább például az anyáét). E kérdés eldöntésénél különös súllyal kell figyelembe venni, hogy a gyermek vérségi származásának tisztázása nemcsak az ő legszemélyesebb joga, hanem a gyermeknek is joga van ahhoz, hogy fenntartsa a vélelmezett apa-gyermek kapcsolatot – például a vélelmezett apához fűződő érzelmi kapcsolata miatt. Ennek kivédésére nem elegendő azt előírni, hogy gyermekelhelyezési vita esetén a perindításhoz való gyámhatósági hozzájárulást csak ‘kivételesen indokolt esetben’ lehet megadni.”

A Szakértői Javaslat készítői szerint azoknak az eseteknek a normatív módon történő rögzítése, hogy mikor indokolt és mikor nem a cselekvőképtelen kiskorú helyett a perindítás, nem lehetséges. Valódi, tartalmi korlátozást a törvényes képviselő számára csak esetenként, gyámhatósági, illetve a gyámhatóság határozatának felülvizsgálata során bírói kontrollal lehet elérni. Az érintettek meghallgatása, az eset „*rendkívüli indokoltságára*” való figyelem felhívás fontosak, de nem visznek közelebb a fenti különvéleményben jelzett dilemma – a gyermeknek a vérségi származás kiderítése vagy a családi kapcsolatainak stabilizálása a fontosabb érdeke – eldöntéséhez. Mindezek miatt a Családjogi Könyv a megoldást nem a szabályok formális szigorításában, a törvényes képviselő perindítási jogának további korlátozásában, hanem más úton keresi.

A Családjogi Könyv, abból kiindulva, hogy a kiskorú gyermek érdeke elsősorban családi kapcsolatainak stabilizálása, és ha ezek a kapcsolatok kialakultak, azokat a gyermek nagykorúságáig ne lehessen megbolygatni, az apaság vélelmének megdöntése iránti per megindítására – a gyámhatóság jóváhagyásával – a gyermek nevében a törvényes képviselőnek, illetve az anyának a *gyermek hároméves koráig* biztosít lehetőséget (4:111. § (1) bek. első mondata). Ez a vi-

szonylag rövid határidő kellő egyensúlyt biztosít a gyermek kiskorúsága idején a származásának kiderítéséhez fűződő érdek és családi kapcsolatai stabilitásának érdeke között, mivel a vérségi származás kiderítését a gyermek olyan kis korában részesíti előnyben, amikor vélelmezett apjával bensőségesebb kapcsolata még valószínűsíthetően nem alakult ki, később azonban, amikor ilyen kapcsolat megvalósulhatott, a gyermek kiskorúsága alatt már nem ad perlési jogot, a megtámadásra a gyermek csak a nagykorúsága betöltését követően, attól számítva egy évig jogosult, amikor már felnőttként maga döntheti el, hogy melyik érdek fontosabb a számára. Ez a megoldás megkíméli a gyermeket attól, hogy vélelmezett apja és anyja kapcsolatának felbomlása esetén – amelyre túlnyomó részben a gyermek hároméves kora után kerül sor – a szülei vitájának *tárgyává* váljon pl. az elhelyezéséről folyó perben. A szabályok kellően ösztönzik az anyát – és a reá irányadó egyéves határidő miatt az apát – is arra, hogy a gyermek családi jogállását minél előbb, még a gyermek kis korában rendezzék, mert egyébként a vérségi származásának kiderítéséhez fűződő legszemélyesebb jogát már csak a gyermek maga érvényesítheti. Ugyanakkor a szabályozás a vélelmezett apa és az anya érdekeit is megfelelően figyelembe veszi, amikor a megtámadási határidőket – a Csjt.-vel ellentétben – nem jogvesztő, hanem *elévülési jellegű* határidőknek tekinti, amelyekre az elévülése nyugvásának és megszakadásának szabályai is irányadók; ha tehát a jogosult megtámadási jogát menthető okból (pl. súlyos betegsége vagy akadályoztatása miatt) nem tudja gyakorolni, annak érvényesítésére egy éven, illetve három hónapon belül még lehetősége van. Meghagyja továbbá a törvény azt a rendelkezést, hogy az a jogosult, aki a megtámadás alapjául szolgáló tényről a reá nézve megállapított határidő kezdete után értesül, az értesülés időpontjától számított egy év alatt támadhatja meg az apaság vélelmét.

A gyermeknek a vélelmezett apához fűződő érzelmi kapcsolata megőrzését szolgálja a Családjogi Könyvnek az az új szabálya, amely még az apaság vélelmének megdőlte esetén is lehetőséget ad a szülő-gyermek kapcsolat fenntartására. A 4:113. § (1) bekezdésének b) pontja szerint, ha a bíróság az apasági vélelem megdőltése iránti keresetnek helyt ad, indokolt esetben, kérelemre feljogosíthatja *a gyermekkel való kapcsolattartásra* azt a férfit, aki a gyermeket hosszabb időn keresztül a családjában a sajátjaként nevelte. Ezt megerősíti a 4:179. § (3) bekezdésének a rendelkezése a kapcsolattartás szabályai körében.

3. A vérségi származás megismeréséhez fűződő jog örökbefogadás esetén

Más aspektusban merül fel a gyermek viszonya vérségi származásához örökbefogadás esetén. Mára a civilizált országokban általánosan elfogadott jogelvvé

vált, hogy a gyermeknek joga van ismernie származását, múltját, saját *‘élettörténetét’*, akkor is, ha nem azok a szülők nevelik, akiktől származik. Az örökbefogadott gyermeknek a vérségi származás megismeréséhez fűződő jogát az európai államok jogrendszerei különböző módon biztosítják. Így pl. Angliában az 1975. évi örökbefogadási törvény kimondja, hogy a gyermeknek a 18. életéve betöltésekor joga van kézhez venni az eredeti születési anyakönyvi kivonatát, egy ezt megelőző tájékoztató beszélgetés után. Finnországban – ahol kötelező az örökbefogadási tanácsadás – szintén a felnőtté váláskor joga van megismerni vér szerinti szüleit, akiknek adatait az örökbefogadók ismerik, és az érintettek egyező akarata esetén a vérszerinti szülő is tudhatja, hogy gyermeke kinél és hol él.⁵

A magyar jogban a származás megismerésének lehetősége nem az eredeti anyakönyvbe való betekintéssel, nem az örökbefogadó szülők részéről történő *‘felvilágosítással’*, hanem a *gyámhatóság által történő tájékoztatással* került megoldásra. A Csjt.-nek az 1997. évi XXXI. törvénnyel beiktatott 53/A. §-a úgy rendelkezett, hogy az örökbefogadott tájékoztatást kérhet a gyámhivataltól vér szerinti szülőjének adatairól, amelynek megadása előtt a vér szerinti szülő meghallgatása, továbbá, ha az örökbefogadott még kiskorú, az örökbefogadó vagy más törvényes képviselő meghallgatása szükséges. A meghallgatást bizonyos kivételes esetekben (cselekvőképtelenség, ismeretlen helyen tartózkodás, elháríthatatlan akadály) mellőzni lehetett. A törvény kimondta, hogy a felek figyelmét a későbbi tájékoztatás lehetőségére már az örökbefogadási eljárás során fel kell hívni, továbbá, hogy a tájékoztatást az egyébként fennálló feltételek esetén sem lehet engedélyezni, ha az a kiskorú örökbefogadott érdekeivel ellentétben áll, különösen, ha a vér szerinti szülő felügyeleti jogát a bíróság a Csjt. 88. § (1) bekezdésének a) vagy c) pontja alapján szüntette meg.

A szabályozást mind a jogirodalom, mind gyámügyi szakértők bírálták. Előbbi szerint aggályos, hogy a törvény nem rendelkezik arról, hogy egyáltalán milyen életkortól kérhet a *‘még kiskorú’* örökbefogadott a gyámhatóságtól vér szerinti szüleinek adatairól felvilágosítást, és arra sem ad útmutatást, hogy miként kerüljön értékelésre a vér szerinti szülő meghallgatása, ha ő a meghallgatása során adatainak kiadását ellenzi.⁶ Az első kérdésben az alacsonyabb szintű jogszabályok sem adtak megnyugtató választ, a második kérdés pedig teljesen rendezetlen volt, ami nem állt összhangban a személyes adatok védelméről szóló, akkor hatályos 1992. évi LXIII. törvény rendelkezéseivel. A gyámügyi szakma a törvényt akként értelmezte, hogy a jogszabály csak a vér szerinti szülő

⁵ Ld. KATONÁNÉ PEHR Erika: Az örökbefogadás. In: KÖRÖS András (szerk.): *A családjog kézikönyve*. Budapest, HVG-Orac, 2007. 537.

⁶ WEISS Emilia: A származás megismeréséhez való jog és e jog korlátai. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/1. 9.

meghallgatását teszi kötelezővé, a nyilatkozat tartalma nem akadályozza meg a gyámhivatalt a szükséges adatok közlésében akkor sem, ha a szülő a származás feltárását nem kívánja, ami szintén szakmai kritikát váltott ki.⁷ Nem volt megoldott az sem, hogy a vér szerinti szülő ellenzése esetén hozzájuthat-e az örökbefogadott és milyen módon vér szerinti szülőjének azokhoz az egészségügyi adataihoz, amelyek a saját életvitele, egészsége szempontjából nélkülözhetetlenek (pl. valamely örökletes betegség fennállása a leszármazói vonalban).

Az említett problémák egy részét már a Szakértői Javaslat orvosolta, amikor szabályozta, hogy az örökbefogadott milyen idős korban kérhet tájékoztatást az örökbefogadás tényéről, illetve vér szerinti szülőjének természetes személyazonosító adatairól, az utóbbit illetően főszabály szerint kizárva a tájékoztatást, ha ahhoz a vér szerinti szülő nem járul hozzá. Ezt fejlesztette tovább a Csjt.-t módosító 2012. évi LXXX. törvény, mintegy *‘élébe menve’* az akkor már Bizottsági Javaslat⁸ formájában meglévő, majd 2012 júliusában az Országgyűlés elé terjesztett⁹ új Ptk.-nak. A 2013. január 1-jével hatályba lépett rendelkezések lényegében megegyeznek az új Ptk. Családjogi Könyvének a vérségi származás megismerésére vonatkozó szabályaival. Az utóbbiak hatálybalépésének napja az új Ptk. 8:4. §-ának általános szabálya értelmében 2014. március 15. napja.

A Családjogi Könyv az eddigieknél lényegesen *differentiáltabban* rendezi a gyermeknek a vérségi származása megismeréséhez fűződő jogát.¹⁰ Mindenekelőtt kibővíti a *‘megismerhető’* vérségi rokonok körét: a gyermek nemcsak a vér szerinti szülőjéről, hanem testvéréről (féltestvéréről) is informálódhat, ami nyilvánvalóan (és helyeselhetően) a vérségi családi kötelékek erősítését szolgálja. Annak *tényéről*, hogy őt örökbefogadták-e, él-e a vér szerinti szülője, van-e testvére, a gyermek a gyámhatóságtól életkori megkötés nélkül felvilágosítást kérhet. Ilyenkor a gyámhatóság a vér szerinti szülő, illetve a testvér meghallgatása nélkül tájékoztatja a gyermeket az örökbefogadásról, illetve arról, hogy él-e a vér szerinti szülője, illetve a rendelkezésre álló adatok szerint van-e testvére. A vér szerinti szülő, illetve a testvér *természetes személyazonosító adatairól* azonban csak a *meghallgatásukat* követően, a *hozzájárulásuk* esetén adható felvilágosítás, és erre vonatkozó kérelmet csak *a 14. életévét betöltött örökbefogadott* terjeszthet – törvényes képviselőjének hozzájárulása

⁷ GODJA Györgyné: Tapasztalatok az örökbefogadásról. *Magyar Közigazgatás*, 2001/12. 752.

⁸ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatát magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2012.

⁹ A Kormány által 2012. július 11-én T. 7971. számon benyújtott Törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről.

¹⁰ Az új szabályozás részletes elemzését ld. KATONÁNÉ PEHR Erika: Néhány gondolat az örökbefogadás megváltozott jogi környezetéről. *Családi Jog*, 2013/4. 9–17.

nélkül – elő. A természetes személyazonosító adatok az örökbefogadottal a vér szerinti szülő, illetve a testvér ellenzése esetén nem közölhetők; természetesen mind a szülő, mind a testvér a saját személyükben, egymástól függetlenül tehetnek erre vonatkozóan nyilatkozatot.¹¹ Kizárja az ilyen adatok közlését az is, ha vér szerinti szülő vagy a testvér meghallgatása ismeretlen helyen való távollét vagy elháríthatatlan akadály miatt nem volt lehetséges, valamint az is, ha – valamennyi egyéb feltétel fennállása ellenére – a gyámhatóság úgy ítéli meg, hogy az a kiskorú gyermek érdekében ellentétben áll, különösen, ha a vér szerinti szülő felügyeleti jogát a bíróság azért szüntette meg, mert a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sértette vagy veszélyeztette (4:191. § (1) bek. a) pontja).

A felvilágosítás megadásánál fontos az örökbefogadó szülő és az örökbefogadott gyermek kapcsolatának a *'kímélése'* is. Ha az örökbefogadott kiskorú, az örökbefogadót is meg kell hallgatni (akkor is, ha nem ő a törvényes képviselő), hacsak az ismeretlen helyen való távolléte miatt vagy más okból elháríthatatlan akadályba nem ütközik. A felvilágosítás iránti kérelmet a 14. életévét be nem töltött gyermek csak törvényes képviselője útján terjesztheti elő (4:145. § (3) bek.), e kor fölött viszont a kérelem előterjesztéséhez a törvényes képviselő hozzájárulása nem szükséges (4:135. § (1) bek.).

Külön §-ban rendezi a Családjogi Könyv a vér szerinti szülő *egészségügyi adatairól* való tájékoztatást (4:136. §). A gyermek testi jóléte, egészséghez való joga ugyanis indokolja, hogy a gyermek tudatában legyen annak, vér szerinti szülője nem szenvedett-e valamilyen örökölhető (pl. genetikai) megbetegedésben, függetlenül attól, hogy természetes személyazonosító adatainak közléséhez hozzájárul-e. A gyermek érdekében nem tagadható meg – szükség esetén anonimizált formában – az ilyen adatokról való tájékoztatás. A törvény kimondja, hogy a gyámhatóság a 14. életévét be nem töltött gyermek törvényes képviselője, e kor fölött akár az örökbefogadott gyermek, akár a törvényes képviselője, illetve a nagykorú örökbefogadott kérelmére – a vér szerinti szülőre vonatkozó természetes személyazonosító adatok közlése nélkül – tájékoztatást ad az örökbefogadott egészsége szempontjából jelentős, a vér szerinti szülőre vonatkozó egészségügyi adatokról. A tájékoztatást a gyámhatóság az Országos Egészségbiztosítási Pénztártól beszerzett adatok alapján adja meg. Azt, hogy a kért adatok az örökbefogadott egészsége szempontjából jelentőséggel bírnak, valószínűsíteni kell, ennek hiányában a gyámhatóság a kérelmet elutasítja.

A származás megismeréséhez fűződő jog és a vér szerinti szülő egészségügyi adatairól való tájékoztatáshoz való jog esetén lényegében két alapvető érdek ütközik össze: egyrészt a gyermek származása megismeréséhez, illetve testi jóléthez (egészséghez) fűződő joga, amelyet a nemzetközi egyezmények,

¹¹ Ld. KATONÁNÉ PEHR (2013) i. m. 17.

az Alaptörvény II. cikke, XVI. cikk (1) bekezdése, XX. cikk (1) bekezdése és a Családjogi Könyv alapvető szintű rendelkezései biztosítanak, másrészt a vér szerinti szülő személyes adatainak tiszteltben tartásához fűződő joga, amelyet az Alaptörvény VI. cikk (2) bekezdése alapján jelenleg már az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény tartalmaz.¹² Ezt az érdeklődést – véleményünk szerint – az új Ptk. ismertetett rendelkezései valamennyi érintett fél számára megnyugtatóan kezelik.

* * *

Az elmondottakból látható, hogy az 1991-ben elvetett mag jó talajra hullott. A gyermek vérségi származás megállapításához fűződő joga tekintetében az alkotmánybírói határozat jelentős pozitív változásokat indított el a jogrendszerben, amelyet természetesen a nemzetközi jogfejlődés és ahhoz kapcsolódva a gyermeki jogok hazai fejlődése is katalizáltak. Ennek eredményeként (de remélhetően nem végeredményként) jutottunk el az új Ptk. Családjogi Könyvének előremutató rendelkezéseihez. A gyermek, az ember és az ember *‘elidegeníthetetlen lényegét’* képező emberi méltóság az 1990-ben hivatalba lépett első Alkotmánybírósnak számos határozatában tetten érhető gondolati középpontját képezte (gondoljunk pl. a halálbüntetésről vagy az abortuszról szóló határozatokra). Ennek a gondolati középpontnak a kialakításában, főleg ami annak magánjogi részét jelenti, jelentős szerepe volt az Ünneplőnek, aki egyik fő művében vallotta: *„a magánjog tárgykörébe nemcsak az autonómia vagyoni vonatkozásai tartoznak, hanem maga a személy is, és a vele együtt járó minőség: a méltóság, amely minden más hatalomtól függetlenül létezik az egyén autonómiájának a védelmére.”*¹³ A könyve mottójául választott, *Illyés Gyulától* származó szép verssort idézve, munkásságával, gondolataival tudatosította bennünk azt az eszmét, hogy *„mindennek legfőbb forrása az ember...”*.

¹² A 2011. évi CXII. törvény 5. § (1) bekezdése – a korábbi Adatvédelmi törvényhez hasonlóan – a személyes adat kezelését csak az érintett hozzájárulásával vagy közérdekből, törvény rendelkezése alapján teszi lehetővé.

¹³ LÁBADY Tamás: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Pécs, Dialóg Campus, 1997. 31.